

Anna PACZEŚNIAK

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0002-4782-4432

Kondycja partii komunistycznych w Europie na przykładzie czeskiej i belgijskiej sceny politycznej

Streszczenie: Słaba kondycja wyborcza partii komunistycznych w Europie w trzeciej dekadzie XXI w. sprawia, że nie są one relewantnymi aktorami politycznymi. Niemniej ich trajektorie polityczne są różne, co egzemplifikacją przykłady z Republiki Czeskiej i Belgii. Przedmiotem analizy są dwie partie polityczne: Belgijska Partia Pracy (*Parti du Travail de Belgique/Partij van de Arbeid van België, PTB/PVDA*) oraz Komunistyczna Partia Czech i Moraw (*Komunistická strana Čech a Moravy, KSČM*), które zostały porównane z uwzględnieniem tych samych kryteriów: genezy partii, dziedzictwa ideowego, miejsca w systemie partyjnym, modelu organizacyjnego oraz stylu komunikacji z otoczeniem.

Celem analizy jest odpowiedź na pytanie, czy odmienna dynamika wyborcza obu partii jest konsekwencją ich genezy, czy raczej umiejętności (lub jej braku) w zakresie adaptowania się do realiów politycznych, w których przyszło im funkcjonować w trzeciej dekadzie XXI w.

Badania przeprowadzono w oparciu o analizę wyników wyborczych obu ugrupowań, wewnętrznych dokumentów partyjnych (statutów, danych dotyczących bazy członkowskiej), obserwacji aktywności medialnej, jak również na podstawie przeprowadzonych wywiadów badawczych z przedstawicielami badanych partii politycznych.

Z przeprowadzonych badań wynika, że dla kondycji partii komunistycznych w Europie znacznie większe znaczenie od kwestii historycznych mają umiejętności adaptacji radykalnie lewicowych postulatów do oczekiwań społecznych oraz ich zdolności komunikacyjne.

Słowa kluczowe: partie komunistyczne, wybory, organizacja, komunikacja, Belgia, Republika Czeska

Wprowadzenie

Partie komunistyczne w Europie w XXI wieku nie należą do relewantnych aktorów politycznych, a udzielane im poparcie wyborcze mierzone w liczbach bezwzględnych spada. Wprawdzie po wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2024 r. Konfederacyjna Grupa Zjednoczonej Lewicy Europejskiej/Nordyckiej Zielonej Lewicy (GUE/NGL), skupiająca m.in. formacje komunistyczne, uległa lekkiemu wzmocnieniu, to był to efekt dobrych notowań ugrupowań antykapitalistycznych i radykalnie lewicowych takich jak Francja Niepokorna (*La France Insoumise*) czy włoski Ruch 5 Gwiazd (*Movimento 5 Stelle*), a nie wyników partii komunistycznych.

Kondycja partii odwołujących się do ideologii komunistycznej nie wszędzie w Europie jest jednak podobnie słaba. Niebagatelny wpływ ma tu prawdopodobnie powojenna historia, a szczególnie strona żelaznej kurtyny, po której przyszło im funkcjonować w czasach zimnej wojny. Za ilustrację tych różnic posłużą dwie partie polityczne o odmiennym rodowodzie, które uczestniczą w krajowych procesach wyborczych: Belgijska Partia Pracy (*Parti du Travail de Belgique/Partij van de Arbeid van België, PTB/PVDA*) oraz Komunistyczna Partia Czech i Moraw (*Komunistická strana Čech a Mora-*

vy, KSČM). Ich trajektorie wyborcze podczas ostatnich elekcji krajowych i europejskich charakteryzowały się odmienną dynamiką, co stało się głównym powodem zaproponowanego doboru przypadków. PTB/PVDA po długim okresie stagnacji wyborczej, kiedy nie miała swoich przedstawicieli w belgijskim parlamencie federalnym, od 2014 r. systematycznie umacnia swoją pozycję na scenie politycznej. W przypadku KSČM najpierw nastąpiło głębokie tąpnięcie poparcia wyborczego w 2017 r., by cztery lata później spaść na tyle nisko, że partia utraciła reprezentację parlamentarną, a jej możliwości przetrwania w czeskim systemie partyjnym stanęły pod znakiem zapytania.

Celem prezentowanej analizy jest odpowiedź na pytanie, z czego wynika tak różna kondycja polityczna i wyborcza komunistów belgijskich i czeskich. Czy jest to konsekwencja odmiennej genezy, czy raczej umiejętności (lub jej braku) w zakresie adaptowania się do realiów politycznych, w których przyszło im funkcjonować w trzeciej dekadzie XXI w.? Analiza obu partii politycznych została przeprowadzona z uwzględnieniem tych samych kryteriów: począwszy od genezy partii, dziedzictwa ideowego, poprzez miejsce w systemie partyjnym, po przyjęty model organizacyjny oraz styl komunikacji z otoczeniem. Oprócz analizy wyników wyborczych obu ugrupowań, wewnętrznych dokumentów partyjnych (statutów, danych dotyczących bazy członkowskiej), przykładów aktywności medialnej, przeprowadzone zostały także indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielami badanych ugrupowań.

Trajektorie wyborcze

Komunistyczna Partia Czech i Moraw jest partią o genezie marksistowsko-leninowskiej, bezpośrednią kontynuatorką Komunistycznej Partii Czechosłowacji (*Komunistická strana Československa, KSČ*) utworzonej w 1921 r. Po II wojnie światowej była to monopartia typu socjalistycznego sprawująca władzę w Czechosłowacji aż do tzw. Jesieni Ludów w 1989 r. KSČM została założona w marcu 1990 r. i mimo odświeżenia symboliki, modyfikacji poprzedniej nazwy oraz podejmowania prób rozliczenia się z przeszłością (Perottino, 2012, s. 262), nie uległa pokusie socjaldemokratyzacji, jak to miało miejsce w przypadku innych partii sukcesorek z państw Europy Środkowo-Wschodniej (Waller, 1995; Hloušek, Kopeček, 2010). Wprawdzie niedługo po powstaniu partia ogłosiła „Deklarację do narodu czechosłowackiego”, w której przeproszała za represje, wynikające z decyzji podejmowanych przez komunistów po II wojnie światowej, a także za zaprzepaszczenie reform z okresu Praskiej Wiosny (Balík, 2005, s. 141–142), to równocześnie odwoływała się do dorobku partii poprzedniczki, nie pozostawiając wątpliwości, że jest spadkobierczynią Komunistycznej Partii Czechosłowacji pod względem ideologicznym i personalnym. Jesienią 1990 r. KSČM przeprowadziła wśród swoich członków referendum w sprawie reform programowych i kwestii pozostawienia w nazwie przymiotnika „komunistyczna”. Ponad 75% głosujących opowiedziało się za utrzymaniem komunistycznego charakteru partii (Kubas, 2018, s. 311) i jej dotychczasowej nazwy.

W pierwszych demokratycznych wyborach w czerwcu 1990 r., które wygrało antykomunistyczne Forum Obywatelskie, komuniści zdobyli przyzwoity, ponad 13-procentowy wynik i uzyskali w Izbie Poselskiej 32-osobową reprezentację. Przed kolejnymi

przyspieszonymi wyborami w 1992 r. utworzyli koalicję Lewicowy Blok (*Levý blok*) z małą zreformowaną partią komunistyczną Lewica Demokratyczna (*Demokratická levice*), co pozwoliło im jeszcze nieco powiększyć parlamentarny stan posiadania. Po wyborach w KSČM przetoczyła się kolejna intensywna debata na temat przyszłości i stosunku do przeszłości. Jedną z konsekwencji tej dyskusji była decyzja o rozwiązaniu koalicji z Lewicą Demokratyczną, co spowodowało spore kłopoty dla obu tworzących ją ugrupowań, bowiem finansowanie z budżetu państwa należało się podmiotowi startującemu w wyborach, a nie poszczególnym partiom, wchodzącym w jego skład. KSČM straciła na tym politycznym rozstaniu znacznie więcej, ponieważ jej wydatki w kampanii były dużo wyższe niż Lewicy Demokratycznej. Mimo kłopotów finansowych komunistom udało się utrzymać polityczną pozycję, o czym świadczyły wyniki kolejnych wyborów parlamentarnych przez całe lata 90. i na początku XXI w. (tab. 1).

Tabela 1

**Wyniki KSČM w wyborach parlamentarnych
(Izba Poselska) w latach 1990–2021**

Rok wyborów	Procent głosów	Liczba mandatów
1990	13,24	32
1992	14,05	35
1996	10,33	22
1998	11,03	24
2002	18,51	41
2006	12,81	26
2010	11,27	26
2013	14,91	33
2017	7,76	15
2021	3,61	0

Źródło: www.volby.cz.

Najlepszy wynik w historii wyborów parlamentarnych po 1989 partia uzyskała w 2002 r. Komuniści w dużej mierze zawdzięczali ten sukces porażce Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (*Česká strana sociálně demokratická, ČSSD*), która w kadencji poprzedzającej wybory podpisała koalicyjne porozumienie z prawicową Obywatelską Partią Demokratyczną (*Občanská demokratická strana, ODS*). Wprawdzie decyzja ta umożliwiła socjaldemokratom współrządzenie w formule mniejszościowej, jednak zostało to źle ocenione przez wielu dotychczasowych wyborców, którzy w wyborach parlamentarnych 2002 r. częściowo przerzucili swoje głosy na komunistów.

Mimo dość licznej, jak na warunki rozdrobnionej Izby Poselskiej, reprezentacji parlamentarnej, komuniści na poziomie gabinetowym nigdy nie uzyskali potencjału koalicyjnego. Na początku lat 90. pozostałe partie zawarły niepisaną umowę, zgodnie z którą z KSČM nie zawiera się koalicji parlamentarnych. Pierwszy prezydent Czechosłowacji (1989–1992), a od 1993 r. prezydent Republiki Czeskiej Vaclav Havel nie zapraszał nawet przedstawicieli partii na tradycyjne konsultacje dotyczące najważniejszych spraw państwa, w których uczestniczyły wszystkie pozostałe ugrupowania parlamentarne (Fiala, Hloušek, 2003, s. 33). Komuniści mieli natomiast znacznie silniejszą pozycję w samorządach, zarówno na poziomie gminnym, jak i wojewódzkim. Tam już izolacja nie

obowiązywała, pozostałe partie bez żadnych negatywnych konsekwencji ze strony centralnych organizacji partyjnych wchodziły z radnymi KSČM w koalicje lokalne.

Mimo zmiennego powodzenia czeskich komunistów w kolejnych elekcjach w XXI w. aż do wyborów parlamentarnych w 2017 r. KSČM była jedną z zaledwie trzech formacji, które miały swoich reprezentantów we wszystkich kadencjach Izby Poselskiej Republiki Czeskiej. Wybory w 2017 r. były ostatnimi, w których komunistom udało się przekroczyć próg reprezentacji, ale liczba ich mandatów spadła wtedy o ponad połowę. „Pocieszające” mogło być jedynie to, że konkurencyjna Czeska Partia Socjaldemokratyczna uzyskuje o 0,5% słabsze poparcie, choć finalnie przełożyło się to na dokładnie taką samą liczbę mandatów dla obu lewicowych partii. Cztery lata później w 2021 r. ani komuniści, ani socjaldemokraci nie przekroczyli progu reprezentacji i znaleźli się poza parlamentem.

Stała tendencja spadkowa była jeszcze wyraźniej widoczna w wyborach europejskich, w których KSČM systematycznie traciła poparcie elektoratu. W pierwszych po czeskiej akcesji wyborach do Parlamentu Europejskiego partia uzyskuje ponad 20 proc. głosów, które przełożyło się na 6 mandatów (czyli jedną czwartą całej czeskiej reprezentacji), by w 2019 i 2024 r. zdobyć raptem jedno miejsce (tab. 2).

Tabela 2

Wyniki KSČM w wyborach do Parlamentu Europejskiego w latach 2004–2024

Rok wyborów	Procent głosów	Liczba mandatów
2004	20,26	6
2009	14,18	4
2014	10,98	3
2019	6,94	1
2024*	9,56	1

* W 2024 r. KSČM startowała do PE w koalicji Dość! (*Stačilo!*) założonej przez przewodniczącą partii Kateřinę Konečną. Koalicję utworzyły KSČM, Zjednoczeni Demokraci – Stowarzyszenie Niezależnych, Czeska Narodowa Partia Socjalna i kandydaci niezależni.

Źródło: www.volby.cz.

Inaczej toczyły się losy Belgijskiej Partii Pracy (PTB/PVDA). Formacja została założona w 1979 r. i jako jedyna na belgijskiej scenie politycznej niezmiennie funkcjonuje jako partia ogólnonarodowa, bez podziału na siostrzane partie walońskie i flamandzkie. Ma korzenie maoistowskie, przez lata była uważana za jedną z bardziej dogmatycznych i sekciarskich partii antykapitalistycznych w Europie zachodniej (Dohet, Faniel, 2012, s. 276). PTB/PVDA wyrosła z radykalnie lewicowej partii AMADA (*Alle macht aan de arbeiders*, pol. Cała władza w ręce robotników) założonej w 1970 r. przez studentów Katolickiego Uniwersytetu w Leuven na gruncie prochińskiego rozłamu w europejskim ruchu komunistycznym. Założyciele AMADA uważali ówczesną Komunistyczną Partię Belgii za zbyt „rewizjonistyczną” i za bardzo przychylną centrolewicowej Partii Socjalistycznej. Znajdowali się pod ideowym wpływem Komunistycznej Partii Chin, czerpali również inspirację z ruchów partyzanckich w Ameryce Łacińskiej i ruchów

protestu przeciwko wojnie w Wietnamie. W 1976 r. ugrupowanie wchłonęło część aktywistów z konkurencyjnej *Union des Communistes (Marxistes-Léninistes) de Belgique* (UCMLB), a w 1979 r. przyjęło na kongresie aktualną nazwę PTB/PVDA. Na czele partii stanął wtedy Ludo Martens, który pełnił tę funkcję przez niemal 30 kolejnych lat, aż do 2008 r., gdy jego następcą został Peter Mertens. Obrazowo mówiło się wtedy, że przejął partię w stanie agonalnym. Jak się później okazało nowy lider umiejętnie ją reanimował, wprowadzając zmiany organizacyjne, programowe i komunikacyjne, które po latach zaowocowały na arenie wyborczej.

Zanim jednak do tego doszło, pierwszy przewodniczący wywoływał niemałe kontrowersje. W 1994 r., czyli już po Jesieni Ludów i rozpadzie Związku Radzieckiego, Ludo Martens, historyk z wykształcenia, napisał niespełna 200-stronicową książkę *Inne spojrzenie na Stalina*, w której m.in. zaprzeczał celowemu charakterowi Hołodomoru na Ukrainie i opisywał politykę Gułagu jako uzasadnioną (Martens, 1994). W konsekwencji do partii przylgnęła łątka partii nie tylko skrajnej, ale także stalinowskiej. W 1996 r. przewodniczący opublikował kolejną książkę-podręcznik *Partia rewolucji* (Martens, Rosa-Rosso, 2000) napisaną z sekretarz generalną partii Nadine Rosa-Rosso. Używając stalinowskiego żargonu pisali w niej o konieczności „naprawy i oczyszczania kadr partyjnych” i „zwalczania drobnomieszczańskich odchyłań”, wyrażali także poparcie dla Czerwonych Khmerów, usprawiedliwiali masakrę na placu Tiananmen w 1989 r. Na ironię zakrawa fakt, że po kilku latach od tej publikacji, w ramach „oczyszczania kadr partyjnych”, wyrzucono z partii wielu prominentnych działaczy z Rosa-Rosso na czele. Wewnętrzne problemy, sekciarstwo (Delwit, Pilet, Van Haute, 2011) i nietrafione decyzje wyborcze skutkujące kolejnymi rozłamami powodowały, że od początków istnienia PTB/PVDA aż do 2014 r. partia nie miała w Izbie Reprezentantów żadnego deputowanego (tab. 3), a jej wyniki wyborcze były określane mianem „aneddotycznych” (Delwit, 2022, s. 3). Nieco lepiej kandydaci PTB/PVDA radzili sobie w wyborach samorządowych, choć i tam pierwsze „jaskółki” zmian zaczęły pojawiać się dopiero na początku XXI w., czyli po ponad ćwierćwieczu od założenia partii.

Tabela 3

**Wyniki PTB/PVDA w wyborach parlamentarnych
(Izba Reprezentantów) w latach 1981–2024**

Rok wyborów	Procent głosów	Liczba mandatów
1981	0,7	0
1985	0,8	0
1987	0,7	0
1991	0,5	0
1995	0,6	0
1999	0,5	0
2003	0,6	0
2007	0,8	0
2010	1,6	0
2014	3,7	2
2019	8,6	12
2024	9,9	15

Źródło: <https://resultatselection.belgium.be/fr/search/chambre-des-repr%C3%A9sentants>.

Przełom nastąpił w odbywających się w Belgii tego samego dnia wyborach regionalnych, federalnych i europejskich w maju 2019 r. Reprezentacja Belgijskiej Partii Pracy urosła na szczeblu federalnym z dwóch do dwunastu posłów w Izbie Reprezentantów, partia zdobyła pierwsze w swojej historii cztery mandaty w parlamencie flamandzkim, a w walońskim i brukselskim jej stan posiadania zwiększył się odpowiednio z dwóch do dziesięciu i z czterech do jedenastu deputowanych. Uzyskała też wtedy pierwszy mandat do Parlamentu Europejskiego (tab. 4). Jak pokazały wyniki wyborów z czerwca 2024 r., pięć lat od przełomowego 2019 r. umocniły wyborczą pozycję Belgijskiej Partii Pracy, która w ostatniej trójcelekcji zwiększyła swój stan posiadania zarówno na poziomie federalnym, jak i w Parlamencie Europejskim.

Tabela 4

Wyniki PTB/PVDA w wyborach do Parlamentu Europejskiego w latach 1979–2024

Rok wyborów	Procent głosów	Liczba mandatów
1984	0,8	0
1989	0,5	0
1994	1,0	0
1999	0,3	0
2004	0,7	0
2009	1,0	0
2014	3,5	0
2019	8,4	1
2024	10,7	2

Źródło: <https://resultatselection.belgium.be/fr/search/parlement-europ%C3%A9en>.

Analiza wyników wyborczych obu partii pokazuje, że w przypadku Belgijskiej Partii Pracy polityczne sukcesy były poprzedzone latami wyborczego niebytu, podczas gdy Komunistyczna Partia Czech i Moraw wystartowała na początku lat 90. z niezłego poziomu, osiągnęła największy sukces wyborczy w pierwszych latach XXI w., by w kolejnych latach tracić poparcie wyborcze aż do momentu utraty reprezentacji parlamentarnej. Badania partii politycznych niejednokrotnie dowiodły, że wyniki wyborów mogą mieć znaczący wpływ na wewnętrzną organizację partii (Denver, Hands, Fisher, MacAllister, 2002; Fisher, Denver, Hands, 2006; Pattie, Johnston, Fieldhouse, 1995; Seyd, Whiteley, 2003), dlatego warto przyrzeć się, czy prawidłowość ta potwierdza się również w przypadku obu analizowanych partii komunistycznych.

Partia jako organizacja członkowska

Partie komunistyczne, których geneza wiąże się z rewolucją październikową i powołaniem w 1919 r. Międzynarodówki Komunistycznej, są w klasycznej literaturze politologicznej zaliczane do partii społecznej integracji (Neumann, 1956), a ze względu na typ więzi łączącej członków z organizacją określane mianem partii-zakonu (Duverger, 1951). Silna więź o charakterze poświęcenia łączy się tu z zaangażowaniem całej oso-

bowości człowieka, wymagana jest absolutna dyscyplina i podporządkowanie zgodnie ze ściśle hierarchiczną strukturą organizacji. Jednym z warunków przyjęcia w szeregi Międzynarodówki Komunistycznej przyjętych na II Zjeździe Kominternu w 1920 r. było m.in. funkcjonowanie partii na zasadzie centralizmu demokratycznego zasadzającego się na bezwzględnej mocy obowiązującej decyzji władz organów wyższych dla organów niższego szczebla oraz na zasadzie podporządkowania się woli większości. Wprawdzie oba analizowane tu ugrupowania powstały znacznie później niż w latach 20. XX w., to inspirowały się klasycznym dla tej rodziny politycznej modelem organizacji pracy partyjnej, charakteryzującym się centralną rolą aparatu partyjno-biurokratycznego, oparciem o strukturę terytorialną nastawioną na rozbudowywanie bazy członkowskiej, przewagą pionowych powiązań wewnątrz partii, hierarchicznym modelem wewnętrznego awansu opartym na przechodzeniu kolejnych etapów w ramach struktury partyjnej, a także zaangażowaniem w organizowanie swoim członkom czasu wolnego.

Komunistyczna Partia Czech i Moraw odziedziczyła po swojej poprzedniczce z okresu tzw. demokracji ludowej rozbudowaną bazę członkowską. Wprawdzie nie wszyscy z ponad 1,7 mln członków należących w 1989 r. do Komunistycznej Partii Czechosłowacji kontynuowali swoją przynależność partyjną po transformacji systemowej (Kopecký, 1995, s. 523), to i tak KSČM w latach 90. wyróżniała się na tle innych czeskich partii politycznych największą liczebnością. W drugim roku działalności pod nowym szyldem do partii należało ponad 350 tys. członków. Dane z początku lat 90. dotyczące proporcji członków do wyborców pokazywały, że prawie co drugi wyborca KSČM był zarazem członkiem partii, co oznacza, że partia miała charakter masowy (ibidem). Tak wysokiego poziomu członkostwa nie udało się długo utrzymywać (tab. 5), w dużej mierze ze względu na zaawansowany wiek członków (Kopeček, Svačinová, 2016, s. 137; wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 5 maja 2022).

Tabela 5

Liczebność bazy członkowskiej Komunistycznej Partii Czech i Moraw

Rok	Liczba członków	Rok	Liczba członków
1990	756 000	2006	83 000
1992	355 000	2010	66 000
1996	155 000	2012	56 800
1998	148 000	2013	47 000
1999	128 300	2016	43 000
2002	108 000	2022	20 450
2005	88 000		

Źródło: Kubas, 2018, s. 314; Kramlová, 2023.

Masowy charakter organizacji partyjnej, traktowanie członków jako największego atutu i włączanie ich w procesy decyzyjne np. poprzez referenda (jak w przypadku decyzji o utrzymaniu słowa „komunistyczny” w nazwie formacji) było świadomie wybraną strategią partii, która cierpiąc na społeczny ostracyzm i polityczną izolację, napotykając trudności w ideowym odnalezieniu się po upadku Związku Radzieckiego, skoncentrowała się na utrzymaniu i pogłębianiu lojalności działaczy (Grzymała-Busse, 2002, s. 138). Partia nie miała jednak szczęścia do liderów, którzy – zwłaszcza na początku okresu

transformacji – nie potrafili mediować między wewnętrznymi frakcjami, zapobiegać fragmentaryzacji i rozłamom (Kopecký, 1995, s. 528), co obok zaawansowanego wieku członków było kolejną przyczyną kurczenia się partyjnych szeregów. Tempo spadku liczby członków na początku drugiej dekady XXI w. wynosiło około 8% rocznie. Innymi słowy, KSČM traciła każdego roku około 5–6 tys. działaczy (Kunštát, 2013, s. 238).

Inny model organizacyjny został przyjęty przez Belgijską Partię Pracy. Od początku swojego istnienia oparła ona swoje funkcjonowanie na centralizmie demokratycznym i nie porzuciła go do chwili obecnej (PTB, 2021). PTB/PVDA pozostaje wysoce scentralizowaną partią polityczną, zarówno pod względem sposobu zarządzania, jak i procesu decyzyjnego. Członkowie, oddziały terenowe, organy niższego szczebla, a nawet organizacje afiliowane podporządkowują się woli i decyzjom wypracowanym na poziomie centralnej organizacji partyjnej. Debata wewnętrzna jest dozwolona, czasem nawet ma miejsce, ale kluczowe jest, by pozostała sprawą wewnątrzpartyjną. Nieskonsultowane wypowiedzi publiczne i medialne są surowo zabronione (Delwit, 2022, s. 8), dzięki czemu partia zbudowała wizerunek partii skonsolidowanej, nieskłóconej wewnętrznie, wolnej od wewnętrznych podziałów.

Interesujące jest to, że w przeciwieństwie do tendencji obserwowanych w wielu współczesnych partiach politycznych (Ignazi, 2020), szczególnie tych radykalnie lewicowych, Belgijska Partia Pracy nie przyznaje swoim członkom zbyt wielu uprawnień. Zwykli członkowie nie są dopuszczani do najważniejszych decyzji, takich jak np. wybór kierownictwa. Do 2015 r. przewodniczący partii był wybierany przez 40-osobowy Zarząd Krajowy partii. Po zmianach statutowych lider wybierany jest podczas partyjnego kongresu, jednak kandydata wskazuje Zarząd Krajowy, co sprawia, że również rola partyjnych delegatów jest niewielka. Gdy podczas kongresu w 2021 r. wybierany był aktualny przewodniczący Raoul Hedebouw, jako jedyny uzyskał rekomendację Zarządu, a pozostali kandydaci na kandydatów zostali poproszeni o wycofanie się z ubiegania się o to stanowisko (wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 15 marca 2022).

Przez pierwsze dwie dekady istnienia PTB/PVDA kierownictwu partii nie zależało na budowaniu bazy członkowskiej do tego stopnia, że nie udało się uzyskać danych na temat liczby członków wcześniejszych niż te ujęte w tab. 6. Dopiero po trudnych dla partii wyborach w 2003 r. i zmianie lidera w 2008 r. rozpoczął się proces przekształcania się w partię integracji społecznej (Neumann, 1956). Belgijska Partia Pracy uprościła proces wstępowania do organizacji, zachęcała swoich dotychczasowych członków do aktywnej rekrutacji kolejnych, co przyniosło efekt w postaci pęczniejących szeregów partyjnych.

Tabela 6

Ewolucja bazy członkowskiej Belgijskiej Partii Pracy

Rok	Liczba członków	Rok	Liczba członków
1995	396	2015	8 500
2003	800	2016	12 018
2005	2 251	2017	14 622
2008	2 890	2018	16 598
2010	3 939	2019	20 276
2012	5 602	2020	22 804
2013	6 810	2021	23 609

Źródło: Delwit, 2022, s. 8; Feyaerts, *The emergence...*

Partia rozwinęła również współpracę z organizacjami afiliowanymi, takimi jak sieć ośrodków medycznych *Médecine pour le Peuple* (pol. Służba zdrowia dla ludu), kancelarią prawną Progressive Lawyers Network, platformą wspierającą uchodźców *Amis sans frontières* (pol. Przyjaciele bez Granic), organizacjami skupiającymi się na kwestiach międzynarodowych, np. INTAL oraz Viva Salud oferującą pomoc medyczną dla Konga, Laosu, Wietnamu, Filipin, Gazy. Partia posiada również swoje wydawnictwo EPO, redaguje przegląd „Lava”, miesięcznik „Solidaire”, ma trzy organizacje młodzieżowe: Pionierzy (dla dzieci), RedFox (dla nastolatków) i COMAC (dla studentów). Co roku we wrześniu organizuje duże wydarzenie ManiFiesta, które każdorazowo przyciąga kilka tysięcy osób. Partia stale współpracuje też z Belgijską Federacją Pracy (FGTB/ABVV), największym związkiem zawodowym liczącym 1,5 mln członków, słynącym z bezkompromisowej walki o prawa pracownicze w sieciach supermarketów, w przedsiębiorstwach transportu zbiorowego i przemyśle.

Rozbudowane relacje z organizacjami afiliowanymi oraz lojalność działaczy partyjnych przynoszą wymierne efekty finansowe. Mimo że PTB/PVDA, jak każda partia parlamentarna w Belgii, otrzymuje subwencje państwowe, to według publicznego nadawcy radiowo-telewizyjnego RTBF jest partią, której członkowie i sympatycy wnoszą największy wkład finansowy w jej funkcjonowanie. W 2016 r. przy 12 tys. członkach zebrała milion euro składek i darowizn, w porównaniu do 600 tys. euro dla największej belgijskiej formacji Partii Socjalistycznej (*Parti socialiste*), która miała 90 tys. członków, czy też 400 tys. euro dla liberalnego Ruchu Reformatorskiego (*Mouvement réformateur*) liczącego 35 tys. członków (za: Delwit, 2022).

Komunikacja z wyborcami

Jakkolwiek członkowie nadal stanowią ważny zasób partyjny (Pacześniak, Winclawska, 2017), to nie wydaje się, by współcześnie można było uzyskać zadowalające wyniki wyborcze, bazując jedynie na ich zaangażowaniu w kampanię wyborczą. Wielu badaczy zauważyło już dość dawno (np. Mair, Katz, 1997), że kampanie wyborcze, a nawet szerzej – proces komunikacji politycznej – przekształciły się z pracochłonnymi, w które zaangażowanych było wiele osób, w kapitałochłonne, gdzie to profesjonalne firmy marketingowe i PR-owe są odpowiedzialne za opracowywanie i prowadzenie całego procesu komunikacji partii politycznej (Winclawska, Pacześniak, 2018). Nawet jeśli procesy te zachodzą w różnym tempie i natężeniu w poszczególnych partiach politycznych, wydaje się, że oba analizowane ugrupowania są dowodem na to, że bez skutecznej komunikacji z otoczeniem nie można osiągnąć wyborczego sukcesu.

Gdy Michal Kubát zastanawiał się w 2014 r., rok po udanych dla czeskich komunistów wyborach parlamentarnych, gdy KSČM powiększyła swój stan posiadania w Izbie Poselskiej, nad fenomenem wyborczym tej partii, konstatował, że udała jej się sztuka żonglowania dwiema tożsamościami (Kubát, 2014). Dla najstarszych wyborców, rekrutujących się jeszcze z szeregów Komunistycznej Partii Czechosłowacji, partia była marksistowsko-leninowską formacją bazującą na nostalgii za starym reżimem, odwołującą się do antyniemieckiego resentymentu, nie stroniącą od nacjonalistycznej narracji mającej swoje korzenie w początkach czechosłowackiego ruchu komunistycznego.

Z kolei młodszymi wyborcom jawiła się jako partia społecznego protestu, pacyfistyczna i wrażliwa na krzywdę słabszych i wykluczonych. Tę umiejętność zjednywania dwóch pokoleń: dziadków i wnuków, można było jeszcze zaobserwować na początku drugiej dekady XXI w. podczas dorocznych obchodów Święta Pracy. Komunistyczna majówka przyciągała, z jednej strony, emerytowanych polityków i działaczy partii poprzedniczki, a z drugiej, antywojennych, antykapitalistycznych, anarchistycznych trzydziestolatków (źródło: obserwacja uczestnicząca). Dziesięć lat później na podobne uroczystości udawało się przyciągnąć tylko najwytrwalszych towarzyszy, którzy ze smutkiem konstatawali między sobą, kogo tym razem zabrakło i komu można już jedynie oddawać cześć pamięci (wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 2 maja 2022). Kierownictwo partii, zdając sobie sprawę z utraty umiejętności docierania do młodszego elektoratu i zdziesiątkowanych szeregów partyjnych, zmieniło nawet po pandemii miejsce majowych obchodów, by nikła frekwencja była mniej widoczna dla postronnego obserwatora (wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 17 maja 2022).

Kiedy w 2021 r. czescy komuniści po wyborach parlamentarnych nie wprowadzili do Izby Poselskiej ani jednego deputowanego, utracili ważny kanał komunikacji, jakim były dla nich massmedia. Jak mówili zgodnie w wywiadach badawczych, utrata parlamentarnej reprezentacji nie tylko pociągnęła za sobą brak zainteresowania dziennikarzy politycznych stanowiskiem partii wobec aktualnych kwestii, ale także spowodowała wyeliminowanie jej przedstawicieli z programów i audycji w mediach publicznych, których obowiązkiem jest przestrzeganie pluralizmu politycznego w odniesieniu do ugrupowań parlamentarnych. Jak mówiła jedna z osób zaangażowanych w życie partyjne, wykluczenie cyfrowe wynikające z zaawansowanego wieku większości zwolenników KSČM nie pozwoliło partii rozwinąć innych sposobów wyjścia z komunikacyjnej próżni (wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 5 maja 2022). Potrzeba dotarcia z partyjnym przekazem do szerszej publiczności była jednym z najważniejszych powodów wystawienia przez KSČM kandydatury Josefa Skáli w wyborach prezydenckich 2023 r. (wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 17 maja 2022). Zanim nie okazało się, iż nie udało mu się zebrać wymaganej do startu liczby podpisów, był zapraszany do programów publicystycznych jako kandydat na kandydata w wyborach prezydenckich, gdzie przedstawiał poglądy swojej partii na wojnę w Ukrainie, sytuację gospodarczą w Czechach, kwestie społeczno-ekonomiczne.

Nieporównanie lepiej pod względem komunikacyjnym radzi sobie Belgijska Partia Pracy. Źródłem jej sukcesów wyborczych Pascal Delwit upatruje nie tylko w dynamicznej aktywności partyjnej pomiędzy wyborami, staraniach w zakresie rekrutacji nowych członków partii, szkoleniach i mobilizowaniu dotychczasowej bazy członkowskiej, ale także w inwestycjach w sieci społecznościowe i nowoczesną komunikację w połączeniu z silną personifikacją przywództwa i populistyczną retoryką (Delwit, 2022). O populistycznym rysie partii piszą również inni autorzy (Pauwels, 2011; Rooduijn, Akkerman, 2017; Wauters, Pittoors, 2019), zwracając uwagę na wykorzystywanie w dyskursie partyjnym podziału na skorumpowaną elitę i lud, gdzie racja zawsze leży po stronie zwykłych ludzi, których najlepszym reprezentantem są, rzecz jasna, politycy PTB/PVDA. Nawet w wywiadach badawczych z autorką przedstawiciele partii posługiwali się wyimkami z programu, mówiąc o wykorzystywaniu ludzi przez bankierów, międzynarodowe korporacje i polityków, czyli wszystkich „tych, którzy nami rządzą” i „okradają nas z naszego prawa do decydowania o polityce” (wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 10 stycznia 2022).

W naświetlaniu afer PTB/PVDA jest konsekwentna. Już w 2011 r. ówczesny przewodniczący partii Peter Mertens opublikował książkę *Jak oni śmią? (Hoe durven ze?)*, a potem jeszcze *Kraj grabieży. Życie ponad nasz stan (Graailand: het leven boven onze stand)*. Obie pozycje do dziś wyznaczają kierunek strategii medialnej partii, która nagłaśnia każde marnotrawstwo publicznych środków. Jako że jak dotąd partia nie współrzędziła na poziomie lokalnym, regionalnym ani federalnym, jest postrzegana jako wolna od korupcji, a przez to wiarygodna.

Partia w pełni angażuje się zarówno w klasyczną formę komunikacji, jak i jest stale obecna w mediach społecznościowych, na co przeznaczają znaczące środki finansowe. Lider komunistów w Parlamencie Flamandzkim Jos D'Haese był uważany za niekwestionowanego króla TikToka (Bochajczuk, 2023). Niektóre jego klipy, utrzymane w konwencji spontanicznych nagrań wzburzonego obywatela spacerującego ulicą, mają po milion odtworzeń. Wystąpienia parlamentarne deputowanych PTB/PVDA również są przygotowywane z dbałością o najdrobniejsze szczegóły, a kierownictwo partii i parlamentarzysty przechodzą odpowiednie szkolenie medialne (wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 9 listopada 2021). Wspomniany już D'Haese planuje swoje przemówienia w Izbie Deputowanych w taki sposób, by jak najlepiej wypadły w mediach społecznościowych, czyli zwięźle, jaskrawo i sarkastycznie. Nagrania z wystąpień obecnego przewodniczącego partii Raoula Hedebouw, w których np. oskarżał polityków wszystkich partii o zatajanie informacji na temat systemu przyznawanych sobie dodatków, rezonowały w mediach społecznościowych pod hasztagiem *#graaicultuur* (pol. kultura chciwości). Umiejętne zagospodarowanie frustracji pracowników fizycznych, sfery budżetowej i prekariatu to jedno, ale to sprawność w komunikowaniu wydaje się stanowić największy atut PTB/PVDA.

Podsumowanie

Kondycja polityczna i wyborcza Komunistycznej Partii Czech i Moraw oraz Belgij-skiej Partii Pracy różni się diametralnie. Jakkolwiek obie partie łączy usytuowanie po skrajnie lewej stronie sceny politycznej, a także współpraca organizacyjna na poziomie ponadnarodowym w Parlamencie Europejskim, to ich rodowód historyczny i ideowy jest zupełnie inny. Obie partie wywodzą się nie tylko z odmiennych nurtów komuni-stycznych (marksistowsko-leninowskiego w Czechach, maoistowskiego w Belgii), mają nieco inną wizję pożądanego rzeczywistości politycznej, ale różnią je także doświadcze-nia w sprawowaniu władzy. Czescy komuniści byli przed 1989 r. rządzącą monopartią i do tej pory – o czym świadczą choćby przygotowywane przez nich manifesty progra-mowe – żyją w przeświadczeniu, że byliby zdolni do przejęcia odpowiedzialności za rządzenie, gdyby tylko udało im się zdobyć poparcie wyborców. PTB/PVDA z kolei nigdy nie współrzędziła na żadnym poziomie władzy, choć w przyszłości nie wyklucza takiego scenariusza w samorządach lokalnych. Niemniej rozczarowujące doświadczenia z przejmowaniem odpowiedzialności za politykę państwa w wykonaniu greckiej Syriza czy cypryjskiej Progressive Party of Working People AKEL powstrzymują belgijskich komunistów od zabiegania o władzę na poziomie federalnym. Wprawdzie kierownictwo partii zapewnia, że potrafi szukać niezbędnych w belgijskim systemie kompromisów, ale

równocześnie chowa się za sprytnym hasłem „tak dla kompromisu, nie dla nieuczciwego kompromisu” (wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 10 stycznia 2022).

Obie partie startowały z różnego pułapu poparcia wyborczego: czescy komuniści przez długi czas po 1989 r. wydawali się być trwałym elementem krajobrazu politycznego, podczas gdy komuniści belgijscy z PTB/PVDA startowali niemal od zera, by w ciągu kilku ostatnich lat zyskać status istotnego gracza o niezaprzeczalnej sile przebicia, zagospodarowując elektorat określany mianem „wyborców środkowego palca” i kreując się na jedyną w Belgii „partię batożącą” (ibidem). Wydaje się zatem, że dla współczesnej kondycji wyborczej obu partii znacznie większe znaczenie od kwestii historycznych mają umiejętności adaptacji radykalnie lewicowych postulatów do oczekiwań społecznych i realiów politycznych, w których przyszło im funkcjonować w trzeciej dekadzie XXI w.

Bibliografia

- Balik S. (2005), *Communist Party of Bohemia and Moravia and its Attitude towards own History, w: Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: between Past and Future*, red. L. Kopeček, CDK a ISPO, Brno.
- Bochajczuk M. (2023), *Komuniści z TikToka, czyli belgijska Partia Pracy*, EURACTIV.pl, <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/komunisci-z-tiktoka-czyli-belgijska-partia-pracy/>, 10.01.2025.
- Delwit P. (2022), *The Labor Party of Belgium (PTB-PVDA): A Modern Radical Left Party?*, “Frontiers in Political Science”, vol. 4.
- Delwit P., Pilet J. B., Van Haute E. (2011), *Les partis politiques en Belgique*, Université libre de Bruxelles, Bruxelles.
- Denver D., Hands G., Fisher J., MacAllister I. (2002), *The Impact of Constituency Campaigning in the 2001 General Election*, “British Elections and Parties Review”, vol. 12.
- Dohet J., Faniel J. (2012), *La gauche anticapitaliste en Belgique: entre fragmentation et tentatives d'unité*, w: *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, red. J. M. De Waele, D. L. Seiler, Economica, Paris.
- Duverger M. (1951), *Les partis politiques*, Seuil, Paris.
- Feyaerts G., *The emergence of the PTB: “An amazing story”. The history of the renewal movement since 2004*, https://international.pvda-ptb.be/sites/default/files/brochures/TheEmergenceOfThePTB_EN.pdf, 8.02.2024.
- Fiala P., Hloušek V. (2003), *System partyjny Republiki Czeskiej*, w: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*, red. A. Antoszewski, P. Fiala, R. Herbut, J. Sroka, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Fisher J., Denver D., Hands G. (2006), *Party membership and campaign activity in Britain. The Impact of Electoral Performance*, “Party Politics”, vol. 12, nr 4.
- Grzymala-Busse A. (2002), *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hloušek V., Kopeček L. (2010), *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties East-Central and Western Europe Compared*, Routledge, London.
- Ignazi P. (2020), *The four knights of intra-party democracy: a rescue for party delegitimation*, “Party Politics”, vol. 26, nr 1.
- Kopeček L., Svačinová P. (2016), *Between Organizational Extremes: Czech Parties after a Political Earthquake*, w: *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries*, red. K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec, Jagiellonian University Press, Kraków.

- Kopecký P. (1995), *Developing Party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge?*, "Party Politics", vol. 1, nr 4.
- Kramlová J. (2023), *Stranám ubývají členové. Rozrůstají se jen SPD a STAN*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/stranam-ubyvaji-clenove-rozrustaji-se-jen-spd-a-stan-8898>, 9.02.2024.
- Kubas S. (2018), *Komunistyczna Partia Czech i Moraw: Pomiędzy nostalgicznym apelem przeszłości a próbą przedstawienia wizji przyszłości*, w: *Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych: księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Markowi Barańskiemu*, red. A. Czyż, S. Kubas, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kubát M. (2014), *The Communist Party of Bohemia and Moravia: A Successful Engagement of the Social and the Nationalist Protest*, presentation on the 2014 ECPR General Conference in Glasgow.
- Kunštát D. (2013), *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*, Sociologické nakladatelství, Praha.
- Mair P., Katz R. (1997), *Party Organizations and Party Systems*, w: *Party System Change. Approaches and Interpretations*, red. P. Mair, Clarendon Press, Oxford.
- Martens L. (1994), *Un autre regard sur Staline*, EPO, Antwerp.
- Martens L., Rosa-Rosso E. (2020), *Le parti de la révolution*, EPO, Antwerp.
- Mertens P. (2011), *Hoe durven ze?*, EPO, Antwerp.
- Mertens P. (2016), *Graailand: het leven boven onze stand*, EPO, Antwerp.
- Neumann S. (1956), *Toward a comparative study of political parties*, w: *Modern Political Parties*, red. S. Neumann, University of Chicago Press, Chicago.
- Paczeński A., Winławska M. (2017), *Czy współczesne partie potrzebują jeszcze członków? Wnioski z badań empirycznych w polskich partiach politycznych*, „Political Preferences”, t. 17.
- Pattie C. J., Johnston R. J., Fieldhouse E. A. (1995), *Winning the Local Vote: The Effectiveness of Constituency Campaign Spending in Great Britain, 1983–1992*, "American Political Science Review", vol. 89.
- Pauwels T. (2011), *Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium*, "Journal of Elections, Public Opinion and Parties", vol. 21, nr 1.
- Perottino M. (2012), *Le parti communiste tchèque entre continuité et rupture*, w: *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, red. J. M. De Waele, D. L. Seiler, Economica, Paris.
- PTB (2021), *Les statuts du PTB. Congrès de l'unité 2021*, EPO, Antwerp.
- Rooduijn M., Akkerman T. (2017), *Flank Attacks: Populism and Left-Right Radicalism in Western Europe*, "Party Politics", vol. 23, nr 3.
- Seyd P., Whiteley P. (2003), *How to Win a Landslide by Really Trying: the Effects of Local Campaigning on Voting in the 1997 British General Election*, "Electoral Studies", vol. 22.
- Waller M. (1995), *Adaptation of the Former Communist Parties of East-Central Europe: A Case of Social-Democratization?*, "Party Politics", vol. 1, nr 4.
- Wauters B., Pittoors G. (2019), *Populist party leaders in Belgium: an analysis of VB and PVDA-PTB*, "Polish Political Science Review. Polski Przegląd Politologiczny", vol. 7, nr 1.
- Winławska M., Paczeński A. (2018), *Members of Polish Political Parties in the Process of Inter-Electoral Campaigning*, "Polish Political Science Yearbook", vol. 48, nr 4.

Lista wywiadów badawczych:

- Wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 9 listopada 2021.
- Wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 10 stycznia 2022.
- Wywiad badawczy z reprezentantem PTB/PVDA, 15 marca 2022.
- Wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 2 maja 2022.

Wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 5 maja 2022.

Wywiad badawczy z reprezentantem KSČM, 17 maja 2022.

The Condition of Communist Parties in Europe on the Example of the Czech and Belgian Political Landscape

Summary

The electoral weakness of communist parties in Europe in the third decade of the 21st century makes them irrelevant political actors. Nevertheless, their political trajectories are different, as exemplified by examples from the Czech Republic and Belgium. The subject of the analysis is two political parties: the Belgian Labour Party (Parti du Travail de Belgique/Partij van de Arbeid van België, PTB/PVDA) and the Communist Party of Bohemia and Moravia (Kommunistická strana Čech a Moravy, KSČM), which were compared taking into account the same criteria: party genesis, ideological heritage, place in the party system, organisational model and style of communication with the environment.

The aim of the paper is to answer the question of whether the different electoral dynamics of the two parties is a consequence of their genesis, or rather their ability (or lack thereof) to adapt to the political realities in which they have come to function in the third decade of the 21st century.

The research was conducted on the basis of an analysis of the electoral results of both parties, internal party documents (statutes, membership base data), observations of media activity, as well as on the interviews conducted with representatives of the political parties under study.

The analysis shows that, for the condition of communist parties in Europe, the ability to adapt radically left-wing demands to social expectations and their communication skills are much more important than historical issues.

Key words: communist parties, election, organisation, communication, Belgium, Czechia

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Anna Pacześniak

Data curation (Zestawienie danych): Anna Pacześniak

Formal analysis (Analiza formalna): Anna Pacześniak

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Anna Pacześniak

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Anna Pacześniak

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist

(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Źródła finansowania:

Publikacja powstała przy wsparciu Polish National Agency for Academic Exchange, the Bekker programme (staż badawczy w Belgii), programu IDUB Uniwersytetu Wrocławskiego (staż badawczy w Republice Czeskiej) oraz Unii Europejskiej (projekt 101048042-ReDemo-ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH).